

VNÍMÁNÍ SPORTU U OSOB S DISABILITOU CHŮZE

PERCEPTION OF SPORT IN PERSONS WITH WALKING DISABILITY

P. Zimmelová & L. Jelínková

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích Zdravotně sociální fakulta, Katedra klinických a preklinických oborů

ABSTRACT

This work focuses on sport activities of physically handicapped part of population. The research part is focused on qualitative research, which was done by narrative interview with 6 respondents. The aim was to find the key factors that influenced lives of physically disabled people in the connection with sport. The research is focused on the difference of attitude those who are disabled since childhood and those who became disabled in adulthood. I tried to select those respondents who differ a lot. The condition was that those had to be on a wheelchair, had different experience with sport, lived in different areas, were various age and sex, had a family or lived single. I made analyze of narrative interview and sports which were those respondents interested in, or sports they would like to take up in the future. Five categories were made during this analysis, which I called: Attitude to sport, Why to sport, Negatives, Beginnings of sport, Family. It pointed the problems in professional sport, classification and also sponsorship as well as financing these sport activities.

Keywords: qualitative study; sport; walking disability

SOUHRN

V práci se zabýváme sportováním zdravotně postižené populace. Výzkumná část práce je realizována kvalitativním výzkumem, který byl proveden technikou narativních rozhovorů se šesti respondenty. Cílem bylo zjistit klíčové faktory, které ovlivnily životy tělesně postižených osob ve vztahu ke sportu. Výzkum byl zaměřen na to, jestli je rozdíl mezi přístupem ke sportu u osob, které jsou disabilní od útlého věku a osob s disabilitou vzniklou v dospělosti. Při výběru vzorku respondentů jsme se snažily, aby jako takový byl rozmanitý. Podmínkou bylo, aby tyto osoby byli na vozíku, měli se sportováním různého druhu zkušenosti, byli územně rozptýleni, byli různého věkového složení a pohlaví, měli rodiny, či byli svobodní. Provedly jsme analýzu narativních rozhovorů a sportů, kterým se osoby věnovaly, věnují nebo by se ještě chtěli nějakým jiným sportům v budoucnu věnovat. Během analýzy jsem si vytvořila pět kategorií, které jsme nazvaly: Vztah k pohybu, Proč sport, Negativa, Začátky sportování, Rodina. Výzkum poukázal na problémy ve výkonnostním sportu v klasifikacích a v současné době ve sponzorství a celkově financování sportování těchto osob.

Klíčová slova: kvalitativní studie; sport; disability chůze

Úvod

Sport je jednou z možností sociálního začlenění zdravotně postižené populace do společnosti. U dětí to znamená integraci mezi své vrstevníky. U dospělých může být sport prostředkem reintegrace k běžnému způsobu života, který vedli před změnou svého zdravotního stavu. Pokud je vhodně dávkován k přihlídnutí zdravotního stavu, je vhodný pro všechny druhy zdravotního postižení, tedy pro osoby se smyslovým, mentálním, tělesným i kombinovaným postižením. Sport může těmto lidem dát nový rozměr jejich života.

Pojem disability se stal na mezinárodní úrovni zastřešujícím výrazem v oblasti funkčních poruch, aktivit a participace. Vychází z nové klasifikace Světové zdravotnické organizace z roku 2001 a z Mezinárodní klasifikace funkčních schopností, disability a zdraví (IC FDH): „*Disability je snížení funkčních schopností na úrovni těla, jedince nebo společnosti, která vzniká, když se občan se svým zdravotním stavem (zdravotní kondicí) setkává s bariérami prostředí*“ (WHO, 2001, s. 9). To znamená, že v důsledku následků poškození nelze vykonávat aktivity tím způsobem, jak je to obvyklé (Jan-

kovský, 2006). Disabilita může být považována za výstup nebo důsledek složitého vztahu mezi zdravotními problémy jedince a osobními i vnějšími faktory, které představují okolnosti, ve kterých člověk žije. Podstata a rozsah konkrétního výkonu člověka může být limitován ve své podstatě, trvání, nebo kvalitě. K omezení může docházet následkem poruchy některého orgánu nebo více orgánů (Lippertová-Grünerová, 2005).

V praxi tedy existuje několik způsobů, na jejichž základě se definuje zdravotní postižení. Lékařské hledisko představuje disabilitu způsobenou přímo chorobou, traumatem nebo jinými zdravotními problémy, které vyžadují léčbu. Sociální model nahlíží na disabilitu jako sociálně vytvořený problém a předmět plné integrace osoby do společnosti. Chápe tedy postižení nikoliv jako individuální záležitost jedince, nýbrž jako produkt vztahů a souvislostí mezi jedincem a jeho okolím. Disabilita je pak charakterizovaná jako komplex sdružených podmínek, z nichž mnohé jsou vytvářeny společenským prostředím nebo jako výsledek vzniklých bariér mezi jedincem a okolím. Takové disability získávají sociální povahu a znemožňují osobě s postižením plně se participovat na životě společnosti. Proto tyto formy disability vyžadují řešení na politické úrovni prostřednictvím lidských práv. (WHO, 2001; Bruthansová & Jeřábková, 2012).

Disabilita pohybu vychází z tělesného postižení, respektive lokomočního či pohybového postižení. Znamená omezení hybnosti až znemožnění pohybu a poruchy motorické koordinace v důsledku poškození, vývojové vady nebo funkční poruchy nosného a hybného aparátu, či v důsledku centrální, periferní poruchy inervace, amputace končetiny či deformací částí motorického systému. Tyto vady nebo dysfunkce bývají patrné na první pohled a vedou ke snížení funkční výkonnosti i ztráty schopnosti v některé či více oblastech lokomoce (Michalík & kol., 2011). V důsledku celkové či omezené mobility brání tělesné postižení často pracovní činnosti. Osoby s disabilitou pohybu představují heterogenní skupinu, která postihuje člověka v celé jeho osobnosti (Plevová & Slowik, 2010). Kálal hovoří o projevu omezení hybného systému poruchou funkce celého organismu, neboť změna vrozeného pohybového vzorce (stereotypu), která vyplývá ze ztížení pohybových možností, se zákonitě odráží ve funkcích transportního systému a tyto poruchy posléze vyvolají poškození dalších funkcí a ty posléze mohou vyústit i v selhání samotného orgánu. Vzájemné, zákonitě se podmiňující vztahy příčin a důsledků v oblasti somatické a psychické, později vedou i k nerovnováze ve sféře společenské a vzniká disabilita. Jedinec je tedy primárně postižen ve sféře somatické, začíná trpět i v oblasti psychické a konečným výsledkem je jeho společenská izolace (Kálal, 2007).

Pohybové aktivity zdravotně postižených lidí mají vícenásobný význam. Uplatňuje se mimo důle-

žitosti rehabilitační a rekondiční také smysl společenský, motivační a volnočasový.

Terapie sportem je pojem, kde sportovní činnosti a soutěživé hry, přizpůsobené míře a typu postižení, jsou součástí celkového rehabilitačního programu. Jako terapeutický prostředek má za cíl zlepšení kondice, nácvik obratnosti a dosahování pozitivního psychologického účinku v průběhu rehabilitačního procesu. Při tomto druhu terapie je důležité se vyhýbat jednostrannému zatěžování, přetěžování a riziku úrazu (Votava, 2005). Kalvach nazývá tento sport jako léčebnou tělesnou výchovu. Probíhá pod lékařským dohledem jednotlivě nebo ve skupině ve zdravotnických, lázeňských či rekondičních zařízeních (Kalvach & kol., 2011).

Rekreační sport je prováděn osobou mimo program léčebné rehabilitace. Může být prováděn individuálně, nebo ve skupině v rehabilitačních ústavech, v zájmové či sportovní organizaci. Je využíván zejména ke smysluplnému vyplnění volného času. Je doporučován mnohými rehabilitačními odborníky nejen proto, že hrozí menší nebezpečí přepínání sil sportovce a zhoršení zdravotního stavu. Rekreační sport může zdravotně postižená osoba vykonávat společně s nepostiženými lidmi (Votava, 2005). Kalvach tento sport nazývá zdravotní léčebnou výchovou, je provozován pod vedením profesionálních cvičitelů. Dle typu postižení pak vznikají zájmová sdružení, např. paraplegiků, po cévní mozkové příhodě, atd. Oblíbenou aktivitou, která se může počítat k rekreačnímu sportování, jsou rekondiční ozdravné edukační pobyty (Kalvach & kol., 2011).

Organizovaný rekreační sport je další možností i pro osoby s disabilitou. I se zdravotním postižením se může osoba věnovat sportu na výkonnostní a vrcholové úrovni. Mezinárodním vrcholem jsou paralympijské hry, konané paralelně s hrami olympijskými a zaštitěné Mezinárodním olympijským výborem (Kalvach & kol., 2011). Takový sport má charakter soutěží a přípravy na ně. Výhoda spočívá často ve větší motivaci, v soustavném dozoru trenéra a sportovního lékaře. O této sportovní činnosti je veřejnost více informována nežli o rekreačních sportech. Své počátky má ve Velké Británii (Votava, 2005).

Metodika

Cílem práce bylo zjistit klíčové faktory, které ovlivnily život handicapovaných ve vztahu ke sportu.

Základní výzkumná otázka:

Je rozdíl mezi přístupem ke sportu u osob, které jsou disabilní od útlého věku a osob s disabilitou vzniklou v dospělosti?

Pro výzkum byla použita strategie kvalitativního šetření. Výběr vzorku výzkumu byl záměrný. Jako technika k získání kvalitativních dat byl zvolen narativní rozhovor. Při narativním rozhovoru je res-

pondent povzbuzován k volnému vyprávění, ze kterého mohou vyplynout subjektivní významové struktury o určitých událostech, které by se při cíleném dotazování nemusely projevit. Vlastní rozhovor můžeme rozdělit na několik fází: stimulaci, vyprávění a otázky, klíčové faktory pak mohou při analýze vystoupit v podobě liminality a stigmatu (Hendl, 2005).

Výsledky

Respondenti byli rozděleni do dvou skupin:

1. skupina: osoby s disabilitou od narození (respondent 1, 2, 3)
2. skupina: osoby s disabilitou získanou (respondent 4, 5, 6)

Tabulka 1. Sporty respondentů.

Table 1. Respondent's activities.

	Provozované sporty/Type of sport	Sporty v budoucnu/ Sports in the future
Respondent 1	Curling, florbal (občas) /Curling, floorball (sometimes)	
Respondent 2	Speciální program Olgy Šípkové pro vozičkáře/ Special programmes by Olga Šípková for disabled on wheelchair	Plavání / Swimming
Respondent 3	Boccia / Boccia	
Respondent 4	Jezdectví, vodní a zimní lyžování, Horse riding, water and winter skiing	Golf / Golf
Respondent 5	Veslování / Rowing	Paragliding / Paragliding
Respondent 6	Potápění, zimní lyžování, kanoistika, skok bungee/ Diving, skiing, canoeing, bungee jumping	Tandem seskok, paragliding/ Tandem skydiving, paragliding

Tabulka A. Shrnutí zásadních informací, zobecnění – respondent 1.

Table A. Summary of basic information, generalisation – respondent 1.

Liminalita Liminality	Vrozené zdravotní postižení, paraplegie při porodu – nástup do Jedličkova ústavu jako zaměstnanec. Congenital disability, paraplegia at birth – onset at the Jedlicka Institute as an employee
Vztah k pohybu Attitude towards sports	Pozitivní vztah ke sportování, s kamarády (zdravými i postiženými) provozoval různé sportovní aktivity ve volném čase. Pobyty v Jánských lázních. Nyní se vyhýbá kontaktním sportům ze strachu poranění nohy. ... <i>mám lá mavou nohu a já se bojím pádů...</i> Positive relationship to sports, with friends (healthy and handicapped) did various sports activities in his free time. Stays in health spa Janské Lázně. Now avoids contact sports for fear of injury of leg.
Proč sportuje Why does he/she do sports	Pro zábavu, dobrou partu lidí, fascinaci typu sportu, pro výkon a účast na paralympiádě, minimální rizikovost, vycestování a podívání se někam, gender vliv ... <i>mě to jako úplně ten sport fascinoval...ten curling je minimálně rizikový...fajn atmosféra, je to kamarádké a to mě baví no...člověk někam podívá...musíme být mix, že musí být kluci i holky v tom týmu...to je příjemné pravidlo, mě se to líbí no...</i> ... <i>ze začátku to bylo jako o tom, že jsem to bral jako zábavu ...to byli takové dovednostní soutěže...A najednou se začaly hrát zápasy...velká šance se do reprezentace dostat...na tu paralympiádu bych se chtěl dostat...</i> For fun, a good group of people, fascination in the type of sport, for performance and participation in the Paralympics, minimum risk, travelling and seeing places, gender impact.
Negativa Negatives	Finance a čas a s ním provozování tréninků ... <i>mě se tak třeba nedotýká...nějaké dojíždění a finance...ale vim že kamarádi, spoluhráči a spoluhráčky co jezdí...ty to stojí dost peněz, energie...trošku to stojí čas, který člověk občas jako hledá...</i> Funding and time connected with the practice
Začátky sportování The beginnings of sports	Po nástupu do zaměstnání Jedličkova ústavu ... <i>když jsem přešel do Jedle jsem zjistil, že existuje curling vozičkářů...tak jsem hned šel na první trénink, jak byla první příležitost...</i> After the onset as an employee at the Jedlicka Institute
Rodina Family	Rodiče ho vedli ke sportu od mala. S manželkou by mohli lyžovat, ale vzhledem k riziku úrazu a těhotenství nesportují. Parents led him to sports since childhood. They could ski with his wife, but because of the risk of injury and pregnancy, they do not.
Stigma Stigma	Obava z budoucna, jak narození dítěte zasáhne do jeho sportovní kariéry <i>furt doufám, že třeba tomu curlingu to nějak neuškodí...</i> Fear of the future, how does the birth of his child will influence his sports career

Tabulka 1 ukazuje, že respondenti se získanou disabilitou jsou víc aktivní, mají širší okruh sportovních činností, nebojí se provozovat adrenalinové sporty. Jsou soustředěni ve sportovních aktivitách na rychlost pohybu.

Následuje informace o jednotlivých respondentech a analýza jednotlivých narativních rozhovorů, plné znění rozhovorů je k dispozici ve formě audiozáznamů a autorek práce. V tabulkách, kde je uvedeno shrnutí a klíčové informace, které vyplývají z narativních rozhovorů, jsou ponechány v přesném znění, jak byly zaznamenány u respondentů. Jejich přepisem do spisovného jazyka, by mohl být změněn význam.

Respondent 1: muž, 33 let, z Prahy, od narození paraplegik, ženatý, za pár měsíců očekává s manželkou první dítě, zaměstnaný, výkonnostní sportování, dříve šachy, stolní tenis, nyní curling a občas florbal

Respondent 1: male, 33years old, from Prague, paraplegic since birth, married, expecting a baby in few months' time, employed, performance sports, previously chess, table tennis, now curling and floorball sometimes

Respondent 2: žena, 25 let, s dětskou mozkovou obrnou, z menšího městečka ve středních Čechách, zaměstnaná na vedoucí pozici, dálkově studující, plavání, nyní pravidelně cvičí ve speciálním programu Olgy Šípkové pro vozíčkáře

Respondent 2: female, 25 years old, with cerebral palsy, from a small town in Central Bohemia, employed in a leading position, distance learner, swimming, now exercises regularly in a special programme of Olga Sipkova for disabled in wheelchair

Tabulka B. Shrnutí zásadních informací, zobecnění – respondent 2.

Table B. Summary of basic information, generalisation – respondent 2.

Liminalita Liminality	Vrozené zdravotní postižení – plavání jí pomohlo překonávat nejtěžší období, kdy si nejvíce uvědomovala svoji odlišnost Congenital disability - swimming helped her overcome the most difficult period, when she was most aware of her difference
Vztah k pohybu Attitude towards sports	Od mala pravidelné cvičení k vylepšení zdraví... <i>mamka se mnou cvičila vojtovu metodu...</i> cvičila Jógu, posilovala, léčebný a rekondiční pobyty v lázních Since childhood regular exercise to improve health... my mom exercised the Vojta Method with me...practiced yoga, went to gym, therapeutic and rehabilitation stays in spas
Proč sportuje Why does he/she do sports	Plavání jí zvýšilo sebevědomí ... <i>tu bojovnost, soběstačnost, houževnatost a cílevědomost. Prostě když si dám něco do hlavy, tak to dokážu a to začalo závodama a je to i v běžném životě... já jsem se smála furt a furt mi připadalo všechno jednodušší...</i> Sportování upevnilo imunitu, odstranilo spasmu ... <i>od té doby co mám ten sport nejsem nemocná...</i> Swimming increased her self-confidence...sports stabilised her immunity, eliminated asthma
Negativa Negatives	Nyní z pracovních a studijních důvodů nemá čas Now, due to work and study reasons has no time ... <i>už teda ne závodně, protože to bohužel z časových důvodů nejde, ale udržuju se v kondici...</i> ... <i>první semestr jsem ještě jakžtak se to snažila udržet...</i> V důsledku osamostatnění nemůže využívat bazén, do kterého jí dříve maminka dovážela. Chce se vrátit k pravidelnému plavání, ale kvůli zaměstnání, bariérovosti v dopravě a odmítavému postoji ve vyhlédnutém bazénu má potíže As a result of independence she cannot use the pool, where her mother used to drive her in the past. She wants to return to regular swimming, but due to employment, barriers in transport and negative attitude in the pool, she has troubles.
Začátky sportování The beginnings of sports	Plavání – fyzioterapeutka v rehabilitačním ústavu speciální program Olgy Šípkové pro vozíčkáře – kolegyně z práce Swimming – physiotherapist in the rehabilitation institute Special programme of Olga Sipkova for handicapped in wheelchair – colleague from work
Rodina Family	... <i>prostě by sjezdili půlku světa, abych se cejtila dobře...</i> ...they would go around the world for me to feel better...
Stigma Stigma	Osamostatnění se od rodiny. Chtěla by opět začít pravidelně plavat, ale pro bariérovost a časové obtíže se jí nedaří najít vhodný bazén Independence for family. Would like to start swimming regularly, but due to barriers and time difficulties, she has no luck in finding the suitable swimming pool ... <i>doufám, že v Praze najdu nějaký úžasnej bazén, kde nebude nikomu vadit, že jsem na vozíčku...</i> Do bazénu, který si vyhlédla pro možnou realizaci k návratu, volala..., <i>Vy jste na vozečku, mi Vás vzít nemůžem.</i> "...ono to kvůli bezpečnosti..." She called the the swimming pool, which she looked up for possible implementation of successful return... "You're in a wheelchair, we cannot accept you."...It's for safety reasons ...

Respondent 3: muž, 24 let, z Vysočiny, žije v Praze, s dětskou mozkovou obrnou, výkonnostní sport, bez zaměstnání, vzhledem k postižení špatně mluví, pro případ ujasnění byla u rozhovoru také jeho přítelkyně, dříve atletika, nyní boccia

Respondent 3: male, 24 years old, from the Highlands, lives in Prague, cerebral palsy, perfor-

mance sports, unemployed, due to disability speaks poorly, for clarification, his girlfriend was also present at the interview, previously athletics, now boccia

Tabulka C. Shrnutí zásadních informací, zobecnění – respondent 3.

Table C. Summary of basic information, generalisation – respondent 3.

Liminalita Liminality	Vrozené zdravotní postižení, dětská mozková obrna – nástup do Jedličkova ústavu Congenital disability, cerebral palsy – rolled up at the Jedlicka Institute
Vztah k pohybu Attitude towards sports	Od malička cvičil ke zlepšení svého zdraví a snaže chodit, léčebný pobyt v lázních, Since childhood trained to improve his health and the effort to walk, therapeutic spa stay,
Proč sportuje Why does he/she do sports	<i>Chtěl chodit wanted to walk...jsem se chtěl zvednout z vozejkou, nebejt na někom závislej a tak, tak jsem tam chodil pravidelně, dvakrát, třikrát týdně po dvou hodinách...</i> <i>...mě to osamostatnilo...a mám zdravou přítelkyni už 4 roky (seznámili sena soutěži), gender vliv impact of gender</i> <i>...mám takovej život, ktere jsem si přál, jako málem jsem si myslel, že opravdu zůstanu v tom ústavu do smrti a to jsem nechtěl...</i> Pro výkon, úspěchy for performance, achievements... <i>největší cíl sportovní bylo dosáhnout paralympijský medaile....</i>
Negativa Negatives	Poranění zad, únava, strach z poškození krční páteře Back injury, fatigue, fear of damage to the cervical spine Samostatné cestování Travelling itself... <i>předem si tu trasu musím najít...</i> Finance Funding ... <i>posud peníze na ten sport byly...jsme teď na mistrovství Evropy sháněli přes 40 tisíc každý na Evropu a dřív nám to poskytli ty federace spastik...Ty peníze prostě teď kon nebudou a možná dlouhodobě nebudou...</i>
Začátky sportování The beginnings of sports	Jedličkův ústav – asistent pedagoga, trenér sportovního klubu <i>...pro mě bylo akčnější ten hod a vrh a ten rychlej pohyb, jako švih, tak jsem začal trénovat disk, kouli...</i> The Jedlicka Institute – assistant to the teacher, coach of a sports club
Rodina Family	Žije sám v Praze, od dětství bydlel v Jedličkově ústavu Lives in Prague alone, since childhood lived in the Jedlicka Institute <i>...jednou za čtrnáct dní jsem jezdil domů, oni rodiče žjou na Vysočině...</i> Gender vliv - s přítelkyní, která je rozhodčí v bocce Gender influence – with his girlfriend, who is a referee in boccia <i>...spolu trénujem i tu boču...</i>
Stigma Stigma	Momentální zákaz věnování se atletice pro zdravotní komplikace spojené s přetížením v rámci výkonnostního sportu Currently banned to do athletics for health complications associated with overburden within the performance sport

Respondent 4: žena, 33 let, z Prahy, zaměstnaná v administrativní činnosti, žije s partnerem, nyní na mateřské dovolené, úraz v 25 letech na motorce, paraplegie, jezdeckví, čtyřkolky, vodní i zimní lyže, hanbick, chystá se na golf

Respondent 4: female, 33 years old, from Prague, employed as administrative worker, lives with partner, now on a maternity leave, accident on a motorbike in the age of 25, paraplegic, horse-riding, 4x4 riding, water and winter skiing, hand-bike, prepares for golf

Tabulka D. Shrnutí zásadních informací, zobecnění – respondent 4.

Table D. Summary of basic information, generalisation – respondent 4.

Liminalita Liminality	Úraz na motorce ve 24 letech, který vedl k poškození míchy a úplnému vyřazení dolní poloviny těla z pohybu An accident on a motorcycle at 24 years of age, which led to the injury of the spinal cord and complete elimination of movement of the lower half of the body
Vztah k pohybu Attitude towards sports	Ráda se hýbala, bylo to její hobby, rekreace She loved to move, it was her hobby, relaxation ... <i>Před úrazem jsem sportovala, ale nebyla jsem takovej ten zarytej sporovec do jednoho sportu, ale od každého kousek jsem dělala...</i> ... <i>ty koně to třeba bylo úplně od dětství můj obrovský sen...</i>
Proč sportuje Why does he/she do sports	Pro sebevědomí, seberealizaci, pocit soběstačnosti, volnosti pohybu For self-confidence, self-realization, the feeling of self-sufficiency, freedom of movement ... <i>dává ti to víc jako pociťově jo, takový je to jako dokážeš to jo a můžu sportovat, víc se jako vorveš ale pak si říkáš: tý jo jako já jsem to dokázala, jako jde to, jde to sportovat, prostě můžu dělat podle to a támhle to.....pocit, že i když jseš nějakým způsobem limitovaná, tak co dokážeš.....je to zase taková další podpora v pohybu.....já jsem to chtěla, abych byla maximálně soběstačná.....v tý stáji jsem zůstala jezdit a jezdím tam koně tý majitelky, vždycky nějakýho vyberem... když do toho jdeš, tak je člověk šťastnej...</i> Láska ke koním, od malička jsou koně její sen Love for horses, since childhood, horses are her dream
Negativa Negatives	Finance a čas Funding and time... <i>jsem si říkala žežis peníze na to shánět, protože to stojí 150 hadrů ta rampa stála. Nakonec mi dali Konto bariér mi dali nějaký peníze a zbytek jsem si doplatila no.....vodní lyžování, to bych tak 2,3 krát do roka chtěla provozovat, protože ono je to docela hodně drahý sport.....k čtyřkolce nevrátím podle mě, protože na ní teďkon nejsou samozřejmě prachy.....no ale teďkon prostě ten čas nák není no teďkon... co mám Adámka, tak na nic víc no není čas...</i>
Začátky sportování The beginnings of sports	Díky první rehabilitaci, kde byla hippoterapie Thank to her first rehabilitation, where she did hippotherapy ... <i>díky tomu jsem se možná k těm koním vrátila, protože tam jsem zjistil že to nějakým způsobem že to jde...</i> S kamarádkou si pořídila do roka a půl po úrazu koně She got a horse together with her friend within a year and a half form the accident Jiné sporty přes kurzy Paraple Other sports through the Paraple courses
Rodina Family	Plánuje společné aktivity s rodinou Plans mutual activities with her family ... <i>samozřejmě už tam má nalej domluvenýho ponička, že tam bude se mnou jezdit, to je jasný že jo ...všechno co já dělám tak trošku, tak samozřejmě on si to taky tak trošku vyzkouší...Lád'a docela rád hraje golf, takže bych ho taky vyzkoušela...budu víc dělat hendbajk, myslim si, že malej bude jezdit na kole...</i>
Stigma Stigma	Zdravotní komplikace – nedávné zkolabování Health complication – the recent collapse ... <i>takže teďkon ta práce a malej tak jsem trošku ty koně dala na druhou kolej...</i>

Respondent 5: muž, 68 let, z Prahy, podnikatel, ženatý, olympijský i paralympijský reprezentant, úraz v 55 letech, paraparéza, veslování, rád by ještě paragliding

Respondent 5: male, 68 years of age, from Prague, entrepreneur, married, Olympic and Paralympic representative, accident at the age of 55, paraparesis, rowing, would like to do paragliding

Tabulka E. Shrnutí zásadních informací, zobecnění – respondent 5.
Table E. Summary of basic information, generalisation – respondent 5.

Liminalita Liminality	Úraz v 55 letech, který vedl k poškození páteře a poruše hybnosti dolních končetin, paraparéza Accident at the age of 55, which led to the injury of spinal cord and movement disorder of lower extremities, paraparesis
Vztah k pohybu Attitude towards sports	<i>...sport mě vždycky velice zajímal...</i> <i>...jsem byl jako reprezentant veslování...</i> <i>...I was always very interested in sport...</i> <i>...I was a rowing representative...</i>
Proč sportuje Why does he/she do sports	Vlastní vztah ke sportu, vybavení (trenažér), pro zdraví, vyplnění času, zvyk k výkonům, blízkost vody, kamarádi own relationship to sports, equipment (simulator), for health reasons, filling of time, used to performance, close to water, friends <i>...když člověka něco honí jako, má nějaký cíl nebo prostě má něčeho dosáhnout, tak samozřejmě na sobě začne pracovat víc, než když to jen tak jako přežívá no, takže jsem řek to bude dobrý a začal jsem se připravovat.....že se člověk moh zmakat, tak jako zvíře, tak říkajíc a pak jsem měl z toho takovej dobrej pocit..... si ještě dokázal, že se nebojím jo... jsem ze Smíchova, takže mám blízko k vodě...oddíl je dole pod kopcem, na který já jako vidím... ..ten pobyt na tý vodě je vůbec sám o sobě bezva navíc, když s dobrými kamarády...</i>
Negativa Negatives	Finance funding... <i>No náročný to je... ten skif třeba stojí 70 tisíc korun pro tyhlety postižený... musej vyjet na ten klub že jo někým autem a tak jako každého tadyhle postiženýho, kterej chce něco dělat....</i> Bariérovost při s manipulací s loděmi Barriers in manipulation with boats <i>...potřebujete nějaký dva kamarády, který vám to hoděj na vodu a pak to zase vynesou...</i>
Začátky sportování The beginnings of sports	Snažil se navázat na běžný život před úrazem (sám od sebe), potom dostal nabídku reprezentovat veslování na Paralympiádě <i>...mě oslovili tady ti postižení, takhle paralympijskej výbor...</i> <i>Tried to build on the normal life before the injury (on his own), then got the offer to represent rowing at Paralympics</i>
Rodina Family	Rodina je také sportovně založená, výkonnostnímu sportu se věnuje i syn, dělá mu i poradce... <i>velice, to vypadá, že by to mohlo někam vést...</i> <i>Family is also sports oriented, son also does performance sports, is also his consultant...</i>
Stigma Stigma	Zanechání výkonnostního sportu z důvodu zařazení v rámci klasifikace do jiné skupiny, kde by si musel k provozování sportu najít partnerku. Leaving performance sport due to the inclusion within the classification to another group, where he had to find a partner to practice sport.

Respondent 6: muž, 36 let, z menšího městečka u Znojma, občas brigády, student dálkového studia, svobodný, úraz ve 32 letech, skok do vody, kvadruplegie, potápění, zimní lyžování, kanoistika, skok bungee, chystá se na tandem seskok a paragliding

Respondent 6: male, 36 years of age, from a smaller town near Znojmo, part-time jobs sometimes, distance student, never married, accident at the age of 32, jump into the water, quadriplegic, scuba diving, winter skiing, canoeing, bungee jumping, prepares for tandem skydiving and paragliding.

Diskuze

Cílem výzkumem bylo zjistit, jak se odráží sport u lidí, kteří jsou již v domácím prostředí a kompenzovaném stavu. Chtěly jsme porovnat, zda mají na sport stejný náhled ti, kteří jsou disabilní od

dětství a kteří se potkali s disabilitou až v průběhu života.

Rozdíl v přístupu ke sportu osob disabilních od dětství či v dospělém věku se ukázal již od počátku ve výběrech sportů. Osoby disabilní od dětství se vyhýbají akčnějším druhům sportů, kdežto osoby se získanou disabilitou jsou více aktivní, akčnější a nebojí se zkoušet i adrenalinové sporty. Příčinou může být strach o své zdraví. Vyplývá to ze vztahu k pohybu, kdy jedinci od dětství disabilní celý život bojují se svým zdravím a snaží se vyrovnávat s následky svého postižení. Tuto myšlenku ostatně potvrzuje Novosad, když tvrdí, že bytí osob s vrozeným postižením je od počátku spojeno se skutečností postižení i úsilím o překonávání jeho důsledků (Novosad, 2011). Může také působit vliv dřívějších vzpomínek, kdy podstupovali operace, na které navazovala doba hojení k obnově funkce.

Tabulka F. Shrnutí zásadních informací, zobecnění – respondent 6.
Table F. Summary of basic information, generalisation – respondent 6.

Liminalita Liminality	Úraz skok do vody ve 32 letech, který vedl k poškození krční míchy a ochrnutí všech končetin Accident - jump into the water at the age of 32, which led to the injury of the cervical spinal cord and paralysis of all limbs
Vztah k pohybu Attitude towards sports	... <i>Před úrazem jsem na sport neměl čas...</i> ... <i>že jsem měl tenisový kurt před barákem, tak jsem se tam dostal dvakrát, třikrát za rok, no, maximálně, jinak na to nebyl čas....</i> ...Before the accident I did not have time to do sports... ...I had a tennis court in front of the house, so I got there two or three times a year, at the maximum, otherwise there was no time....
Proč sportuje Why does he/she do sports	Pro užívání si krásy pod vodou při dovolených, pro dobrou partu lidí, zábavu, zahnání samoty, pro pocit volného pohybu To enjoy the beauty of the underwater during holidays, for a good bunch of people, entertainment, banish loneliness, the feeling of freedom of movement. ... <i>Jsem mezi lidma prostě, protože doma není co...je to volnost pohybu...a člověk si může plavat sám...je to prostě takový extrémní sport.co jsem nestihl, tak teď'kon se snažím všechno dohnat... nechce se mi sedět doma a čumět do zdi...</i> Využívá dotovaných kurzů od sponzorů, využívá cesty do Prahy Uses subsidized courses from sponsors, uses trips to Prague. ... <i>jakoby, si to můžu časově různě skloubit...</i> Gender vlivy Gender aspects ... <i>vlastně...holky většinou jedou s vozejčkářema že jo...</i>
Negativa Negatives	Finance, potřeba pomoci Funding, the need of help ... <i>Každý koníček i sport stojí nemalé peníze.....pokud se tomu člověk aktivně věnuje, tak jsou další náklady.....ta bariérovost dostat se do vody a tak že jo, člověka musí dostat do lodě...</i>
Začátky sportování The beginnings of sports	... <i>Po úrazu jsem se ke sportu dostal přes organizaciParaple...</i> ... <i>I got to do sports through the Organization Paraple...</i> Využívá kurzů , internetu, přes kamarády Uses courses, internet, through friends ... <i>tak to přes fejsbuk.... Někdo něco vymyslí, že jo...</i>
Rodina Family	... <i>Rodiče mě nijak nepodporují, finančně ne a popravdě ani o všech aktivitách nevědí...</i> ... <i>my parents do not support me in any way, not financially, but really, they do not know about all my activities, to tell the truth.</i>
Stigma Stigma	Omezení v možnostech výběru, ne všechny aktivity je možné dělat. Restrictions in choice, it is not possible to do all the activities.

Vztah k pohybu.

Respondenti ze skupiny s vrozenou disabilitou mají pohyb spjatý s léčením. Všichni respondenti uvedli, že jezdili na pobyty do lázní nebo rehabilitačních zařízení. Velký vliv v útlém dětství mají rodiče, kteří chtějí zlepšit zdravotní stav svých dětí, později mají sami osoby velkou motivaci, chodit. Tady se potvrzuje citace Kučery, že cvičení postižených osob od dětství s určitým ovlivněním poruchy je motivací ke sportu v průběhu dalšího života (Kučera, M. & kol., 2011). Respondenti 1 a 3 se dnes věnují výkonnostnímu sportu, respondent 2 v současné době z časových důvodů jen rekreačně, ale má snahu začít opět pravidelně trénovat, nejen z časových důvodů, ale také bariérovosti se mu nedaří si svůj sen splnit. Je třeba zdůraznit, že u těch, kteří se i v současné době věnují sportu na výkonnostní úrovni, sehrává fakt, že jsou v kontaktu se sportovním klubem Jedličkova ústavu. Osoby od dětství vnímají sport jako důležitý prostředek k vylepšení svého zdraví, některým i napomohl k vysněné „chůzi“, jak to uvedli respondenti 2 a 3. U druhé skupiny, osob se získaným postižením, byl vztah k pohybu kladný

Proč sport.

U obou skupin jsou jasné motivy sportu. A to je zábava, pro zdraví, dobrou partu lidí, zvýšení sebevědomí, seberealizaci, pro radost, zálibu ve sportu. Kálal uvádí, že sport může odvádět od depresivních nálad (Kálal, 2007), to potvrdil respondent 2. Přímou v rozhovoru říká, že když plaval, tak byl veselejší a připadalo mu vše jednodušší. Další motiv sportování, který se objevoval u první skupiny, byl osamostatnění.

Negativa.

Všichni respondenti uvádějí jako negativa spojená se sportovní činností finance a čas. Finanční problémy souvisí se sponzorstvím sportu, s výdaji na dopravu za sportem, s drahým vybavením k provozování sportu. Zároveň, jak poukazuje respondent 6 a 5, se drahé vybavení dá řešit zapůjčením, které není tak finančně náročné. To umožňují organizace, které sporty provozují a vybavení půjčují za celkem přijatelnou cenu. Čas někteří respondenti spojují s dopravováním za sporty, s rozložením mezi ostatní aktivity či rodinu. Více či méně to závisí na tom, jak je osoba v životě vytížena. Jiné negativum, které spíše souvisí s výběrem úrovně sportu, může být přetížení zdraví. Ačkoliv se všichni shodují, že sport je zdraví prospěšný, přeci jen se ve výzkumu objevilo u respondenta 3, který provozuje sport na výkonnostní úrovni, jako negativum zhoršení zdraví.

Začátky sportování.

U respondentů s vrozenou disabilitou byly začátky sportování již od dětství spojené s léčbou, zdravotním léčebným pohybem. Respondent 1 za-

počal svůj sport až po nástupu do zaměstnání v Jedličkově ústavu, kde zjistil možnosti jeho provozování, začal pro zábavu a v současné době již sportuje pro výkon. Respondent 2 se svému sportu začal věnovat v krizovém období puberty, kdy si více uvědomoval svoji odlišnost od zdravé populace. Sport mu napomohl toto období lépe překlenout. Ke sportovní činnosti ho navedla fyzioterapeutka na rekondičním pobytu v Kladrubech. Respondent 3 se setkal se sporty v Jedličkově ústavu díky asistentu pedagoga a trenéra sportovního klubu. Dva respondenti se získanou disabilitou (4 a 6) se k možnosti sportovních aktivit dostali především přes Paraple, které provozuje pravidelně letní a zimní kurzy, kde se osoby na vozíku mohou seznámit se sportem a vyzkoušet různé sportovní činnosti. Myslím, že takové organizace jsou pro tyto osoby důležité, nejen k upevnění zdravotního stavu, ale právě pro nasměrování osoby určitým směrem, zejména nachází-li se v situaci, kdy neví jak se svým „jiným“ životem naložit. Respondent 4 se navrátil zpět ke koním díky první rehabilitaci, kde se seznámil s hippoterapií a zjistil, že jezdit na koni může i po úrazu. Respondent 5 se snažil po úrazu navrátit k běžnému způsobu života, který vedl před úrazem, s výkonnostním sportem započal až po oslovení paralympijským výběrem.

Rodina.

Respondent 1 se svojí manželkou nesportuje vzhledem k vysokému stupni těhotenství, ale také proto, že manželka není nijak sportovně založená. Občas ráda lyžuje. Respondent se ale kontaktním a rizikovým sportům ze strachu o zranění vyhýbá. Zatím manželka respondenta ve svých aktivitách neomezuje, ale uvědomuje si, že po narození dítěte se jeho život bude muset změnit, doufá, že změna nezasáhne jeho sportovní kariéru. Respondent 2 uvádí, že by rodiče kvůli ní sjezdili půlku světa, dříve ji vozili na tréninky a závody, ale v současné době se snaží být samostatná a s rodinou se stýká omezeně. Respondent 3 žije s přítelkyní, se kterou se seznámil prostřednictvím sportu a nyní spolu trénují boccu. Nejen, jak uvádí Kábele, že sport umožňuje kontakt se zdravou populací (Kábele, 1992), ale dokonce představuje možnost najít si díky sportovním aktivitám, kde se soustředí lidé, svého životního partnera. A to je pro svobodné disabilní osoby díky změně hodnot určitě důležitý cíl v životě. Respondent 4 má malého syna, díky němuž je nyní dosti časově vytížen. Uvědomuje si, že sporty, které bude provozovat, zkusí i její syn, proto přehodnocuje, kterým druhem sportu se bude nadále věnovat. S přítelem se chystá v létě provozovat golf. U respondenta 5 je celá jeho rodina sportovně založená stejným směrem jako sám respondent, svému synovi dokonce v současné době dělá poradce. Respondent 6 bydlí s rodiči, ti ho nijak nepodporují, ani o některých jeho sportovních

činnostech raději nevědí, zejména těch adrenalino-
vých.

Závěr

Sport osobám přináší spoustu pozitiv, objevují se také negativa, které jak se zdá zatím nijak neodrazují od další činnosti. Handicapované motivuje ke sportu v podstatě to stejné jako zdravou populaci, mohou to být sportovní ambice, naplnění volného času, pro radost a hlavně volnost pohybu a zdraví. V socializační oblasti především pro navazování kontaktů, přátelství. Hlavní pozitiva, která sport přináší, je zvyšování sebevědomí, fyzické zdatnosti, ale především umožňuje osobě po úrazu k návratu zpět do aktivního života a osoby disabilní od dětství osamostatňuje a včleňuje do běžného života zdravé populace. Se sportem mají možnost se seznámit v lázních, rehabilitačních ústavech, přes speciální pedagogické ústavy, neziskové organizace. Klíčových faktorů, které ovlivňují život handicapovaných ve vztahu ke sportu, je několik: individuální osobnost jedince, zdravotní stavu, typ provozovaného sportu, vytíženosti osoby zaměstnáním, rodinné zázemí, finanční prostředky, bariérovost prostředí, ve kterém osoba žije, aj.

Ve výzkumu se objevil hlavní rozdíl již v úvodu výzkumné práce, a to rozdílný výběr sportovních činností. Osoby s vrozenými postiženími jsou opatrnější a volí spíše klidnější druhy sportů, zaměřené více na soustředění a taktizování. Zato osoby se získaným postižením vyhledávají víc pohybové, akčnější až adrenalinové sporty a nebojí se zkoušet nové věci. Také se může zdát, že jedinci s vrozenou disabilitou, kteří se setkávají se sportovními činnostmi denně v rámci pedagogické rehabilitace, mohou plynuleji přejít k výkonnostnímu typu sportování.

Literatura

- Bruthanasová, D., & Jeřábková, V. (2012). *Koordinovaná rehabilitace*. Praha: VÚPS.
- Hendl, J. (2005). *Kvalitativní výzkum*. Praha: Portál.
- Jankovský, J. (2006). *Ucelený systém rehabilitace dětí*. Praha: Triton.
- Kábele, J. (1992). *Sport vozíčkářů*. Praha: Olympia.
- Kálal, J. (2007). Využití sportu u lokomočně hendikepovaných - historie a možnosti. *Medicina Sportiva Bohemica & Slovaca*, 16(1), 2–6.
- Kalvach, Z. & kol. (2011). *Křehký pacienti a primární péče*. Praha: Grada.
- Kučera, M., Kolář, P., Dylevský, I. & kol. (2011). *Dítě, sport a zdraví*. Praha: Galén.
- Lippertová-Grünerová, M. (2005). *Neurorehabilitace*. Praha: Galén.
- Michalík, J. & kol. (2011). *Zdravotní postižení a pomáhající profese*. Praha: Portál.
- Novosad, L. (2011). *Tělesné postižení jako fenomén i životní realita: diskurzivní pohledy na tělo, tělesnost, pohyb, člověka a tělesné postižení*. Praha: Portál.
- Plevová, I., & Slowik, R. (2010). *Komunikace s dětským pacientem*. Praha: Grada.
- Votava, J. & kolektiv. (2005). *Ucelená rehabilitace osob se zdravotním postižením*. Praha: Karolinum.
- World Health Organization. (2001). *International Classification of Functioning, Disability and Health: ICF*. GENEVA: WHO

Mgr. Petra Zimmerlová, Ph.D.
Katedra klinických a preklinických oborů
ZSF JU
B. Němcové 54
370 87 České Budějovice
zimmerlo@zsf.jcu.cz